

ANŽELIKA SMETONIENĖ
Lietuvių kalbos institutas
ORCID id: orcid.org/0000-0003-0352-884X

Mokslinių tyrimų kryptis: žodžių daryba.

DOI: doi.org/10.35321/all84-03

M. PETKEVIČIAUS KATEKIZMO (1598) DEVERBATYVAI

Deverbatives in the Catechism of
M. Petkevičius (1598)

ANOTACIJA

Straipsnyje nagrinėjami 1598 m. išleisto M. Petkevičiaus katekizmo (toliau – PK) priešaginiai veiksmažodžiai deverbatyvai. Šiame šaltinyje yra paliudyta beveik visų deverbatyvų darybos kategorijų – priešasties, kartotinės, rezultatinės būsenos ir akimirkos reikšmių – vedinių. Gausiausia darybos kategorija PK yra priešasties reikšmės deverbatyvai. Taip pat pristatomas PK deverbatyvų priesagų dažnumas, pamatinių žodžių bruožai, vediniuose pasitaikanti balsių kaita, kuri apima tik dalį darybos tipo žodžių, yra nereguliari.

ESMINIAI ŽODŽIAI: veiksmažodžiai, deverbatyvai, darybos kategorija, priesaga, balsių kaita.

ANNOTATION

The article analyses suffixed verbs deverbatives in the Catechism published by M. Petkevičius (CP). The derivatives of four categories of deverbative formation are testified in this source, i.e. derivatives of causative, iterative, resultative state and momentive meanings are found. Causative deverbatives make up the largest derivation category in the CP. The frequency of deverbative suffixes, features of base words and vowel change in derivatives are presented. Only isolated instances of apophony are found in the CP, the vowel change occurs only in part of derivative words and is of irregular character.

KEYWORDS: verbs, deverbatives, category of derivation, suffix, vowel change.

ĮVADAS

Merkelio Petkevičiaus katekizmas (toliau – PK) yra tipiškas XVI–XVII a. reformatų kūrinys, todėl turėjęs apimti daug aspektų: jame pateikiama ir maldų, ir giesmių, taip pat nurodoma bažnytinių apeigų atlikimo tvarka, aptariami tikėjimo pamatai. Nors tai – antroji knyga lietuvių kalba Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje, ji iki šiol palyginti mažai tyrinėta. Daugiausia PK yra tirtas kaip literatūros objektas (Meller 1984; Pociūtė 2000; Kužmina 2002; Pociūtė-Abukevičienė 2005; Niedźwiedz 2008) ir neskaitant bendresnio pobūdžio pastabų apie šio katekizmo leksiką (Palionis 1967; Zinkevičius 1988), straipsnių apie jo kalbą yra tik vienas kitas. Išsamiausiai prie šio šaltinio tyrimų yra prisidėjęs Jonas Kruopas (1970).

Aptariamo veikalo kalba tyrinėta fragmentiškai, todėl juolab nėra ištirti M. Petkevičiaus katekizmo veiksmažodžiai. Lietuvių kalbos veiksmažodžių daryba apskritai nėra daug tyrinėta (Jakaitienė 1968, 1973; Pakerys, 2006, 2011, 2011a; Pakerys, Rimkutė, Utkā 2012; Gaidienė 2012), ypač senosios lietuvių kalbos raštijos. Šioje srityje naujausių tyrimų yra pateikę Jurgis Pakerys (Pakerys 2005, 2017, 2019; Arkadiev, Pakerys 2015) ir Dalia Pakalniškienė (Pakalniškienė 2018, 2019), tačiau PK priesaginiai veiksmažodžiai kol kas likę neištirti. Šio straipsnio objektas yra priesaginiai veiksmažodžiai deverbatyvai, t. y. vediniai iš kitų veiksmažodžių. Manoma, kad visose kalbose deverbatyvų yra žymiai daugiau nei denominatyvų (Pakalniškienė 2019: 10). Lietuvių kalboje šių dviejų veiksmažodžių grupių apytiksliai yra vienodai, jų daryba irgi mažai kuo skiriasi, t. y. jų pagrindinis darybos formantas yra priesaga, kitaip nei, tarkime, lenkų kalboje, kur veiksmažodžiai iš kitų veiksmažodžių dažniausiai sudaromi su priešdėliais (GWJP 1984: 465).

Medžiaga šiam straipsniui buvo rinkta iš J. Kruopo sudaryto M. Petkevičiaus katekizmo žodynėlio ir 1939 m. išleisto fotografuotinio šio katekizmo leidimo – iš jų buvo išrinkti visi nepasikartojantys priesaginiai veiksmažodžiai ir apibendrinti, t. y. atsiribojama nuo priešdėlinių vedinių, jeigu jų nepriešdėlinių veiksmažodžių formos yra reguliarios, tarp jų nėra esminio reikšmės skirtumo, tik atsiradęs dėl priesagos. Taigi, PK rasta kiek daugiau nei 300 priesaginių veiksmažodžių. Šiame šaltinyje buvo ieškoma veiksmažodžių ir jų vedinių, kurie liudija veiksmažodžio bendratį, esamąjį ir būtąjį kartinį laiką. Pavyzdžiui, nesant tiesioginio būtojo kartinio laiko paliudijimo, remiamasi ir priesagos *-imas* vediniu iš veiksmažodžio būtojo kartinio laiko. Tos pagrindinės veiksmažodžio formos, kurios tik yra spėjamos pagal dabartinės lietuvių kalbos ir apskritai veiksmažodžių darybos sistemą, bet nepaliudytos PK, rašomos laužtiniuose skliaustuose [ ]. Šalia paliudytų PK pagrindinių veiksmažodžio formų yra rašomi pavyzdžiai iš šio 1598 m. šaltinio. Tradiciškai priesaginiai veiksmažodžiai,

išlaikantys priesagas visuose kamienuose, vadinami priesaginiais lygiaskiemėniais, o neišlaikantieji priesagos esamajame arba (ir) būtajame laike – mišriaisiais veiksmažodžiais. Abu priesaginių veiksmažodžių morfologiniai tipai ir nagrinėjami šiame darbe, remiantis sinchroninės žodžių darybos analizės metodu, kurio pagrindiniai principai suformuluoti Vinco Urbučio (Urbutis 2009). Straipsnio tikslas yra nustatyti PK deverbatyvų darybos sistemos skirtumus, jeigu jų yra, nuo šiandieninės lietuvių kalbos deverbatyvų tendencijų. Tikslui pasiekti visi PK rasti priesaginiai veiksmažodžiai pirmiausiai buvo išnagrinėti darybiškai, taip išskiriant vedinius iš veiksmažodžių; pastarieji buvo suskirstyti į darybos kategorijas ir pateikti pirmame šio straipsnio skyriuje. Kadangi nuo deverbatyvų nėra atskiriama balsių kaita (dar vadinama apofonija, balsių alternacija), antrame skyriuje pateikiami PK deverbatyvuose pasitaikę apofonijos atvejai.

Kaip minėta, visi išrinkti priesaginiai PK veiksmažodžiai buvo išnagrinėti darybiškai, suskirstyti į darinius iš veiksmažodžių, iš kitų kalbos dalių ir į sinchroniškai darybiškai neskaidžius. Primintina, kad „darinys – žodis, padarytas ar funkcionuojantis kaip padarytas iš kito ar dviejų kitų žodžių“ (LKE 1999: 150). Dariniu žodis laikomas tik tada, kai jis formaliai ir semantiškai remiasi pamatiniu žodžiu, t. y. yra įvykdoma pagrindinė darybos sąlyga – yra darybos opozicija, kurios pirmasis narys yra darinys, o kitas – darybos pamatas, juos būtinai turi sieti darybos motyvacija (Urbutis 2009: 70, 81). Pastaroji gali kisti. Pirma, gali nutrūkti santykis su pamatiniu žodžiu ir vedinys tada gali būti susietas jau su kitu žodžiu, kuris gali priklausyti tai pačiai arba kitai morfologinei klasei kaip ir buvęs pamatinis žodis. Antra, vediniai gali pereiti iš vienos darybos kategorijos į kitą, jeigu tik jos artimos semantiškai (Ambrazas 1993: 12). Galiausiai, nutrūkus darybinei motyvacijai, veiksmažodis sinchroniškai laikomas neskaidžiu, nors istoriškai jis gali būti vedinys.

Nagrinėjant senųjų lietuvių kalbos raštų veiksmažodžius būtina apsibrėžti, kaip vertinti skolinius, nes jų darybinė interpretacija problemiška. Skolintas veiksmažodis, kai šalia lietuvių kalboje funkcionuoja pasiskolintas bendrašaknis vardažodis, gali būti vertinamas kaip galimas lietuvių kalbos derivatas, t. y. į lietuvių kalbą galėjo būti pasiskolintas vardažodis, iš kurio su dariomis lietuviškomis priesagomis išvestas veiksmažodis. Slavizmai, lengvai adaptavęsi lietuvių kalboje, gali būti potencialūs pamatiniai žodžiai, tą rodo ir dažni priesagos *-imas* vediniai iš slavizmų veiksmažodžių. Vertinant tokią lietuvių kalbos darybos galimybę, būtina atsižvelgti į galimo vedinio darybos kategoriją, kirčiavimą, abiejų žodžių – galimo vedinio ir galimo pamatinio žodžio – reikšmes, jų chronologiją (apie tai plačiau Smetonienė 2015, 2016). Šiame darbe laikomasi nuomonės, kad, jeigu skolintas priesaginis veiksmažodis turi galimą opozicijos narį, funkcionuojantį tuo pačiu metu, jie susiejami darybos ryšiu. Tiesa, ši problema aktualesnė denominatyvams – PK nepasitaikė deverbatyvų, kurių

pamatinis žodis būtų skolinys. Tačiau keblumų kelia vertalai, kurių formos sutampa su indigeniais lietuvių kalbos žodžiais. Kaip pavyzdį galima pateikti vertalą *prigulėti* 'priklausyti' (plg. le. *przynależec*) (*prigul* PK6, 10). Tokiu atveju šis veiksmazodis negali būti siejamas darybiniu ryšiu su *prigulti*, nors analogiškas veiksmazodis (*pri*)*gulėti* yra darybiškai su juo susijęs. Vengiant neaiškumo, vertalai neanalizuojami.

1. PETKEVIČIAUS KATEKIZMO DEVERBATYVŲ DARYBOS KATEGORIJOS

Darybos tipas yra žodžių sudarymo formali ir semantinė schema. Tipą sudaro dariniai, kurie sutampa trimis požymiais: 1) kategorine darybos reikšme, 2) pamatinių žodžių kalbos dalimi, 3) darybos formantu (LKE 1999: 148). Darybos kategorija yra platesnė už darybos tipą, į ją gali patekti keli pastarieji. Darybos kategorija atsiriboja nuo to, su koku darybos formantu yra padarytas vedinys. Daiktavardžių darybos kategorijoms vis viena daugiau ar mažiau yra būdingos tam tikros priesagos, o veiksmazodžių sistemoje kebliau: pastarųjų priesagos neturi tokių konkrečių reikšmių kaip daiktavardžių, jų yra žymiai mažiau. Šiame darbe PK priesaginiai veiksmazodžiai deverbatyvai yra skirstomi į kategorijas remiantis „Dabartinės lietuvių kalbos gramatika“ (DLKG: 742).

Deverbatyvai daromi su visų pagrindinių veiksmazodžių darybos morfemų (*-auti*, *-enti*, *-inėti*, *-inti*, *-yti*, *-oti*, *-ėti*, *-uoti*, *-telėti*) variantais. Ta pati priesaga gali būti vartojama keliose darybos kategorijose (pavyzdžiui, su priesaga *-yti* sudaromi kartotiniai ir priežastiniai veiksmazodžiai), taip yra būtent dėl mažo veiksmazodžių priesagų skaičiaus, palyginti su vardažodžių. Tam tikros priesagos (pavyzdžiui, *-dinti*) laikomos tik pagrindinių darybos morfemų variantais dėl kelių priežasčių. Pirma, tos pačios morfemos variantai turi tą pačią darybos reikšmę. Antra, jų fonetinė sudėtis yra beveik tokia pat, kaip ir pagrindinės darybinės morfemos, tik praplėsta tam tikrais garsais. Deverbatyvų daryba apskritai yra sudėtingesnė nei denominatyvų, nes veiksmazodinių vedinių daryboje dažna balsių kaita, labai retai pasitaikanti vardažodiniuose vediniuose. Balsių kaita gali apimti tik dalį darybos tipo žodžių, yra nereguliari. Ji yra šalutinė darybos priemonė, nes nedaro įtakos darybos reikšmei.

Nors PK – nedidelės apimties šaltinis, jame yra keturių (iš penkių galimų) deverbatyvų darybos kategorijų vedinių: priežasties reikšmės vedinių (kauzatyvų), kartotinės reikšmės (iteratyvų), rezultatinės būsenos vedinių (rezultatyvų) ir akimirkos reikšmės vedinių. Daugiausia yra kauzatyvų, kurie sudaro 56 proc. visų PK deverbatyvų.

1.1. Priežasties reikšmės vediniai žymi aktyvų į tam tikrą objektą nukreiptą veiksmą. Bendra kategorijos reikšmė yra ‘daryti, kad vyktų veiksmas ar vyksmas, nusakytas pamatiniu žodžiu’ (DLKG 398): *budinti* ‘daryti, kad bustų’, *deginti* ‘daryti, kad degtų’, *derinti* ‘daryti, kad derėtų’ ir t. t. Lietuvių kalbos kauzatyvai sudaromi tik su dviejų morfemų – *-inti* ir *-yti* – variantais. Lietuvių kalbos tarmėse ir senuosiuose lietuvių kalbos raštuose yra nemažai darinių, besiskiriančių tik priesagomis, pavyzdžiui, *aušyti / aušinti*, *gesyti / gesinti*, PK tokių porų irgi esama. PK iš viso yra paliudyti 45 lygiaskiemieniai ir mišriojo tipo priežasties deverbatyvai. Beveik visų PK priežasties vedinių darybos pamatas yra intransityviniai pirminiai veiksmožodžiai, tik keliais atvejais pamatiniu žodžiu eina mišrieji veiksmožodžiai: *derėti*, *judėti*, *kabėti*, *krutėti*, *skubėti*, *viskėti*, esamojo laiko trečiajame asmenyje turintys *-a*.

1.1.1. Daugiausia lygiaskiemenių kauzatyvų padaryta su pagrindine morfe ma *-inti*, 4 – su jos variantu *-dinti*. Paprastai tarp šių priesagų esama nežy maus reikšmės skirtumo: su *-inti*, *-ina*, *-ino* sudaromi veikiamieji priežastiniai vediniai, o su *-dinti*, *-dina*, *-dino*, kurių pamatas yra aktyvaus veiksmo veiks mažodžiai, – parūpinamąją reikšmę turintys vediniai. PK tokio skirtumo nėra. Lygiaskiemenių priežastinių veiksmožodžių su priesaga *-inti* PK yra 29: *budinti* (*pabudintumbim* PK211,12), [*budina*], [*budino*] : *busti*, *bunda*, *budo* ‘išeiti iš mie go būklės’ LKŽe; *deginti* (*iszdegintos* PK90,17), [*degina*], [*deginio*] : *degti*, *-a*, *-ė* ‘būti ugnies veikiamam; duoti šviesą, šviesti’ LKŽe; *derinti* (*derintu* PK185,16), [*derina*], *derino* (*fuderinay* PK24,21) : *derėti*, *-a*, *-ėjo* ‘tartis, sutartį daryti, lyg ti; gerai sugyventi; tikti, pritikti, būti tinkamam, priimtinam’ LKŽe; *gadinti* (*Ißgadinta* PK73,5), *gadina* (*gadina* PK72,20), [*gadino*] : *gesti*, *genda*, *gedo* ‘irti, trikti; prastėti; pūti’ LKŽe; *gaišinti* (*gaysinti* PK20,9), *gaišina* (*gayfinu* PK90,21), [*gaišino*] : *gaišti*, *gaišta*, *gaišo* ‘laiką veltui leisti; nykti, dingti, prapulti; galą gauti’ LKŽe; *gandinti* (*pergandink* PK142,26), [*gandina*], [*gandino*] : *gąsti*, *gąsta*, *gando* ‘staigiai pabūgti, pabijoti’ LKŽe; *gramzdinti* (*nugramzdinta* PK103,16), [*gramzdi na*], [*gramzdino*] : *grimzti*, *-ta*, *-do* ‘skęsti’ LKŽe; *grąžinti* (*gražindams* PK138,22), *grąžina* (*atgražina* PK87,6), *grąžino* (*fugražinay* PK30,13) : *grįžti*, *-a*, *-o* ‘eiti atgal’ LKŽe; *judinti* (*iudintu* PK28,9), [*judina*], [*judino*] : *judėti*, *-a*, *-ėjo* ‘krutėti’ LKŽe; [*kabinti*], [*kabina*], *kabino* (*vzkabinę* PK98,4) : *kabėti*, *-a*, *-ėjo* ‘būti pakabintam, nusvirusiam, nukarusiam, kaboti, karoti, kabaliuoti’ LKŽe; *kaitinti* (*iskaytink* PK51,17), [*kaitina*], [*kaitino*] : *kaisti*, *kaista*, *kaito* ‘šilti; degti iš pykčio ar šiaip kokio susijaudinimo; šusti, trokšti, gesti nuo drėgmės ir šilumos’ LKŽe; *krutinti* (*pakrutint* PK91,9), [*krutina*], [*krutino*] : *krutėti*, *-a*, *-ėjo* ‘padarui, daiktui ar jo dalims judėti vietoje, kušėti; būti gyvam; t. t.’ LKŽe; *maršinti* (*marfinti* PK20,8), *maršina* (*marfina* PK20,5), [*maršino*] : *miršti*, *-ta*, *-o* ‘neišlaikyti atmintyje, neprisiminti’ LKŽe; *naikinti* (*isznaikint* PK62,4), *naikina* (*naykinančiu* PK208,22), [*naikino*] : *nykti*, *nyksta*, *nyko* ‘mažėti, gaišti, baigti egzistuoti’ LKŽe; *nykinti*

(*iβnikint* PK141,22), [*nykina*], [*nykino*] : *nykti*, *nyksta*, *nyko* ‘mažėti, gaišti, baigti egzistuoti’ LKŽe; [*rūdinti*], [*rūdina*] (*srudina* PK59,19), [*rūdino*] : *rūsti*, *-ta*, *rūdo* ‘liūdėti, gaudintis; raudoti’ LKŽe; *rūginti* (*rugintoy* PK219,5), [*rūgina*], [*rūgino*] : *rūgti*, *-sta*, *-o* ‘darytis rūgščiam, fermentuotis’ LKŽe; *skandinti* (*pařkandint* PK139,23), *skandina* (*řkandina* PK61,18), *skandino* (*pařkandinima* PK30,14) : *skęsti*, *-ta*, *skendo* ‘žūti vandenyje, prigerti; būti apsemtam’ LKŽe; *skubinti* (*ne-siskubintus* PK145,3), [*skubina*], [*skubino*] : *skubėti*, *-a*, *-ęjo* ‘stengtis greitai ką padaryti, atlikti’ LKŽe; [*sloginti*], *slogina* (*słogin* PK103,4), [*slogino*] : *slęgti*, *slegia*, *-ė* ‘neduoti ramybės, kankinti’ LKŽe; [*sodinti*], [*sodina*], *sodino* (*pasodinay* PK129,12) : *sęsti*, *sęda*, *sędo* ‘užimti sėdimą padėtį’ LKŽe; *troškinti* (*užutrořkinti* PK45,21), *trořkina* (*trořkin* PK103,5), [*trořkino*] : *trořkti*, *trořšta*, *trořko* ‘dusti, trūkstant oro; labai norėti gerti’ LKŽe; *trukinti* (*vsztrukintu* PK230,2), [*trukina*], [*trukino*] : *trukti*, *trunka*, *truko* ‘gaišti’ LKŽe; *trupinti* (*sutrupinta* PK30,6), [*trupina*], [*trupino*] : *trupti*, *trumpa*, *-o* ‘dalytis, irti į smulkias daleles, gurėti’ LKŽe; *tukinti* (*nutukinti* PK121,22), [*tukina*], [*tukino*] : *tukti*, *tunka*, *-o* ‘riebėti, storėti’ LKŽe; *ūginti* (*vřugint* PK240,23), [*ūgina*], [*ūgino*] : *augti*, *-a*, *-o* ‘iš mažesnio darytis didesniam’ LKŽe; *varginti* (*nuwargintas* PK161,9), *vargina* (*wargina* PK160,15), [*vargino*] : *vargti*, *-sta*, *-o* ‘netekti jėgų, ilsti, silpti; patirti nepriteklių, sunkiai, gyventi, skursti’ LKŽe; *vęsinti* (*asiwasinkit* PK24,15), [*vęsina*], [*vęsino*] : *vęsti*, *-ta*, *-o* ‘darytis vęsiam, ne tokiam šiltam, mažėti karščiui, šiltumui, aušti’ LKŽe; *viskinti* (*pawiskinta* PK47,18), [*viskina*], [*viskino*] : *viskėti*, *-a*, *-ęjo* ‘judėti, virpėti, krutėti’ LKŽe.

4 PK lygiaskiemieniai kauptyvai sudaryti su *-inti* variantu *-dinti*: *keldinti* (*pri-kieldink* PK134,6), [*keldina*], [*keldino*] : *kilti*, *kyla*, *kilo* ‘keltis aukštyn; stotis gulėjus ar sėdėjus; eiti, vykti; t. t.’ LKŽe; [*klupdinti*], *klupdina* (*paklupdina* PK88,8), [*klupdino*] : *klupti*, *klumpa*, *-o* ‘pulti ant kelių; kniubti’ LKŽe; *prapuldinti* (*prapuldinki* PK55,12), [*prapuldina*], [*prapuldino*] : *prapulti*, *prapuola*, *prapuolė* ‘nežinia kur dingti; išnykti, nebebūti’ LKŽe; [*řudinti*], *řudina* (*suřudina* PK61,2), [*řudino*] : *řūti*, *řūva*, *řuvo* ‘netekti gyvybės, mirti ne savo mirtimi; vargti, kamuotis; dingti; nustoti egzistuoti’ LKŽe.

Vienas PK kauptyvas turi priesagas *-yti*, *-ija*, *-ijo*: *auřyti* (*atausisiu* PK24,16), [*auřija*], *auřijo* (*atauřijs* PK156,17) : *auřti*, *auřta*, *auřo* ‘vęsti; vęstant stingti’ LKŽe. Šis veiksmazodis dabartinėje lietuvių kalboje vartojamas ir be priesaginio elemento esamajame ir būtajame laike – *auřyti*, *auřo*, *auřė* LKŽe, tačiau iš PK paliudyto dalyvio matyti, jog šiame rašte jis vartojamas kaip lygiaskiemenis. *Auřyti*, kuris šiandien dažniausiai vartojamas su priesaga *-inti* – *auřinti*, yra vienas iš tų veiksmazodžių, kurie atspindi vęlesnį procesą: *-inti* tapo produktyvia priesaga ir ilgainiui išstūmė priesagos *-yti* veiksmazodžius (Otrębski 1965: 393).

1.1.2. Miřriojo tipo priežasties reikšmės deverbatyvų PK yra 11, visi jie esamojo laiko trečiajame asmenyje turi *-o*, būtajame – *-ė*, priesaginis formantas

išlaikomas tik bendratyse. Pamatiniai mišriojo tipo priežastinių veiksmažodžių žodžiai yra būsenos ar vyksmo intranzityviniai veiksmažodžiai. Su pagrindine darybine morfema *-yti* yra padaryti 3 veiksmažodžiai: *lipyti* (*ilipik* PK127,13), [*lipo*], [*lipė*] : *lipti*, *limpa*, *lipo* ‘kibti, klijuotis; būti tinkamam, pritikti, derėti’ LKŽe; *nykyti* (*iβnikifiu* PK122,7), [*nyko*], [*nyké*] : *nykti*, *nyksta*, *nyko* ‘mažėti, gaišti, baigti egzistuoti’ LKŽe; *ūgyti* (*vgis* PK94,11), [*ūgo*], [*ūgė*] : *augti*, *-a*, *-o* ‘iš mažesnio darytis didesniam’ LKŽe. Likę 8 mišrieji kauzatyvai išvesti su pagrindinės morfemos variantu *-dyti*: [*ardyti*], *ardo* (*arda* PK72,16), [*ardė*] : *irti*, *yra*, *iro* ‘griūti, byrėti į dalis; leistis iš siūlių; kriksti; gesti, nykti’ LKŽe; *gydyti* (*atgidi* PK131,8), *gydžia* (*gidžia* PK83,19), [*gydė*] : *gyti*, *gyja*, *gijo* ‘sveikti, gaivintis’ LKŽe; *gimdyti* (*gimdi* PK156,21), [*gimdo*], *gimdė* (*pagimde* PK153,11) : *gimti*, *gimsta*, *gimė* ‘atsirasti pasaulyje’ LKŽe; *girdyti* (*girdit* PK226,3), [*girdo*], *girdė* (*girdi* PK71,18) : *gerti*, *geria*, *gėrė* ‘ryti skystį, raminti troškulį’ LKŽe; *guldyti* (*perguldit* PK98,22), [*guldo*], *guldė* (*pagulde* PK153,14) : *gulti*, *gula*, *gulė* ‘visu kūnu kur nors dėtis’ LKŽe; *ramdyti* (*nuramdit* PK67,3), [*ramdo*], [*ramdė*] : *rimti*, *rimsta*, *rimo* ‘būti, darytis ramiam, liautis jaudintis, rūpintis, baimintis, judėti; silpti’ LKŽe; *virkyti* (*wirkdisite* PK45,19), [*virndo*], [*virkdė*] : *verkti*, *-ia*, *-ė* ‘ašaras lieti, kūkčioti’ LKŽe; [*žudyti*], [*žudo*], *žudė* (*prazudę* PK168,4) : *žūti*, *žūva*, *žuvo* ‘netekti gyvybės, mirti ne savo mirtimi; vargti, kamuotis; dingti; nustoti egzistuoti’ LKŽe.

1.2. Kartotinę reikšmę turintys deverbatyvai (iteratyvai) žymi pasikartojantį veiksma, kartais įgaunantį ilgai trunkančio veiksmo atspalvį. Reikšmė gali būti ir apiblukusi, jau sunkiai suvokiama kaip kartotinė, pavyzdžiui, *braidyti* (DLKG: 396). Jie gali būti sudaryti net su 7 iš 9 darybos morfemų variantais: *-auti*, *-yti*, *-ėti*, *-inėti*, *-inti*, *-oti* ir *-uoti*. PK nerasta deverbatyvų su priesagomis *-inti* ir *-uoti*. Nuo priežasties reikšmės vedinių iteratyvai skiriasi ne tik priesagų įvairove, bet ir mišriojo ir lygiaskiemenių veiksmažodžių santykiu, pamatiniais žodžiais – dauguma jų (*gręžti*, *dėti*, *nešti*, *sekti*, *berti*, *melsti* ir t. t.) yra tranzityviniai pirminiai veiksmažodžiai.

1.2.1. Daugiausia kartotinės reikšmės deverbatyvų lietuvių kalboje sudaroma su priesaga *-oti*, tačiau PK jos produktyvumas neišsiskiria iš kitų priesagų. Šios priesagos vediniai gali turėti ir menkumo atspalvį, jeigu pamatinis žodis žymi būseną, tačiau PK taip nėra, nes šio šaltinio kartotinės reikšmės vediniai išvesti iš aktyvų veiksma žyminčių veiksmažodžių. Tokį menkumo atspalvį dažnai turi priesaga *-inėti*, bet vėlgi, PK yra kiek kitaip: vienas veiksmažodis yra išvestas iš priešdėlinio veiksmažodžio, todėl turi tik ryškia kartotinę reikšmę. Visi 3 *-inėti* ir varianto *-dinėti* vediniai žymi neapibrėžtos trukmės veiksma. Priesagų *-auti* ir *-ėti* vedinių reikšmių atspalviai PK yra tipiniai: pastarosios priesagos vedinys turi mažiškinį atspalvį, o *-auti* vediniai žymi ne tik dažnai kartojamą veiksma, bet

ir intensyvesnį nei pamatinis žodis. Iš viso PK yra paliudyta 11 lygiaskiemenių kartotinės reikšmės veiksmažodžių:

- 3 su priesaga *-auti*: [*dūsauti*], [*dūsauja*], *dūsavo* (*dusawau* PK47,19) : *dusti*, *dusta*, *duso* ‘vargti, kamuotis’ LKŽe; *klūpauti* (*klūpauti* PK65,20), *klūpauja* (*klūpawiamie* PK26,10), [*klūpavo*] : *klūpti*, *klumpa*, *klupo* ‘pulti ant kelių; kniubti’ LKŽe; [*stangauti*], *stangauja* (*stangawianciu* PK81,20), [*stangavo*] : *stengti*, *-ia*, *-ė* ‘prieštarauti, priešintis, spirtis, ginčytis’ LKŽe;
- 2 su priesaga *-ėti*: *grįžėti* (*atsigrižiet* PK57,24), [*grįžėja*], [*grįžėjo*] : *gręžti*, *-ia*, *-ė* ‘kreipti, sukti atgal; atiduoti atgal’ LKŽe; *lūkurnėti* (*lukurnedams* PK103,15), [*lūkurnėja*], [*lūkurnėjo*] : *lūkurti*, *lūkuria* (*-a*), *lūkurė* (*-o*, *-iojo*) ‘laukti, lūkuriuoti’ LKŽe. Klausimų kelia pastarojo veiksmažodžio priesaga *-nėti*, nes tokia nėra minima tarp *-ėti* variantų. Elementas *-n-* galėtų būti paaiškintas, jeigu vedinys būtų siejamas su, pavyzdžiui, *lūkurnoti*, *lūkurnoja*, *lūkurnojo*, tačiau deverbatyvai su *-ėti* yra daromi tik iš pirminių veiksmažodžių.
- 1 su priesaga *-inėti* – [*pritarinėti*], *pritarinėja* (*pritarineia* PK111,7), [*pritarinėjo*] : *pritari*, *-ia*, *-ė* ‘būti tos pačios nuomonės, sutikti, palaikyti ką’ LKŽe; 2 su pagrindinės priesagos variantu *-dinėti*: *dėdinėti* (*pridedines* PK123,8), [*dėdinėja*], [*dėdinėjo*] : *dėti*, *deda*, *dėjo* ‘guldyti, statyti; rasti kam tinkamą vietą, patalpinti; t. t.’ LKŽe; [*puldinėti*], *puldinėja* (*puldineia* PK101,10), [*puldinėjo*] : *pulti*, *puola*, *puolė* ‘staigiai leistis žemyn, kristi; griūti, virsti; t. t.’ LKŽe;
- 3 su priesaga *-(i)oti*: [*lakioti*], *lakioja* (*lakioianciu* PK79,16), [*lakiojo*] : *lėkti*, *lekia*, *-ė* ‘greitai judėti, slinkti oru, erdve’ LKŽe; *nešioti* (*nefiotu* PK80,8), *nešioja* (*nefiota* PK163,22), [*nešiojo*] : *nešti*, *-a*, *-ė* ‘einant gabenti iš vienos vietos į kitą paėmus, užsidėjus, t. t.’ LKŽe; *sekioti* (*fekiotu* PK108,18), *sekioja* (*fekioia* PK162,23), *sekiojo* : *sekti*, *-a*, *-ė* ‘eiti, vykti iš paskos, pridurmais; stebėti judantį daiktą, kieno nors veikimą, norint ką išsiaiškinti’ LKŽe.

1.2.2. Lietuvių kalbos mišriojo tipo kartotinės reikšmės veiksmažodžiai įdomūs tuo, jog kitaip nei kauzatyvai, kai kurie iš jų turi priesaginį formantą ne tik bendratyje, bet ir būtajame laike. Nemažai šių veiksmažodžių (pavyzdžiui, *minėti*) dabartinėje lietuvių kalboje yra vartojami ir kaip lygiaskiemieniai, t. y. jie gali būti priskirti ir lygiaskiemeniams, ir mišriesiems veiksmažodžiams. Keliais atvejais iš PK paliudytų veiksmažodžių formų matyti, kokį modelį – kaip lygiaskiemenių veiksmažodį ar ne – buvo linkę vartoti šio katekizmo autorius. Mišriojo tipo kartotinės reikšmės deverbatyvų yra kiek daugiau nei lygiaskiemenių – 15:

- 3 veiksmažodžiai bendratyje turi *-ėti*: 2 iš jų esamajame ir būtajame laike turi atitinkamai *-i* (*-ėja*), *-ėjo* (*minėti* (*minekit* PK232,8), [*mini* (*-ėja*)],

[*minėjo*] : *minti, mena, minė* ‘turėti galvoje, atmintyje, nepamiršti’ LKŽe; *kylėti (pakilekim PK131,10)*, [*kyli (-ėja)*], *kylėjo (pakileiau PK91,3)* : *kilti, kyla, kilo* ‘keltis aukštyn; stotis gulėjus ar sėdėjus; eiti, vykti; t. t.’ LKŽe; 1 veiksmazodis esamajame laike baigiasi *-ia (kentėti (kientieti PK159,16), kenčia (-ėja) (kienciancios 242,11), kentėjo (kienteiey PK147,12) : kęsti, kenčia, kentė* ‘jausti, patirti skausmą, nemalonumą, vargą; turėti kantrybės, ištvirti’ LKŽe);

- 8 mišrieji veiksmazodžiai padaryti su priesaga *-yti*: [*blaškyti*], *blaško (iszblaszka PK87,21)*, [*blaškė*] : *blokšti, bloškia, bloškė* ‘lakinti nuo savęs, mesti, sviesti, trenkti; mušti, duoti, kirsti’ LKŽe; [*draskyti*], [*drasko*], *draskė (draskie PK160,16) : drėksti, dreskia, drėskė* ‘jėga imti, traukti, plėšti; paviršiuje režius, brūkšnius, brėžti, režti’ LKŽe; [*kratyti*], *krato (krata PK88,24)*, [*kratė*] : *krėsti, krečia, krėtė* ‘purtyti; purtant nuberti, numesti; mėtyti; t. t.’ LKŽe; [*laužyti*], [*laužo*], *laužė (sulauzey PK36,9) : laužti, laužo, laužė* ‘lenkiant dalyti į gabalus, atskirti dalį nuo visumos’ LKŽe; [*maldyti*], [*maldo*], *maldė (numaldimą PK221,6) : melsti, meldžia, meldė* ‘labai prašyti’ LKŽe; [*plėšyti*], *plėšo (iszplesza PK87,20)*, [*plėšė*] : *plėšti, -o, -ė* ‘drėksti nuo paviršiaus, lupti; su jėga traukti šalin; draskyti, ardyti; t. t.’ LKŽe; [*raišyti*], *raišo (rayszo PK88,16)*, [*raišė*] ‘apkalbėti’ : *rišti, -a, -o* ‘kabinėtis prie ko, kabintis, kibti, reikšti pretenzijas’ LKŽe; *spaudyti (ne spawditu PK20,13)*, [*spaudo*], [*spaudė*] : *spausti, spaudžia, spaudė* ‘svoriu, jėga slėgti, sloginti; gniaužti, t. t.’ LKŽe; 3 mišrieji veiksmazodžiai turi *-yti* variantą *-styti*: *barstyti (izbarstis PK 44,7)*, [*barsto*], [*barstė*] : *berti, -ia, -ė* ‘pilti kur (birius daiktus)’ LKŽe; [*pjaustyti*], [*pjausto*], *pjaustė (appiaste PK159,2) : pjauti, pjauna, pjovė* ‘peiliu ar pjūkle režti, atskirti, dalyti į dalis’ LKŽe; [*vystyti*], [*vysto*], *vystė (iwiste PK158,2) : vyti, veja, vijo* ‘vynioti, sukti’ LKŽe;
- 1 PK deverbatyvas bendratyje turi *-oti*, būtajame laikė – *-ojo*, o esamojo laiko forma yra dvejopa: *byloti (biloti PK79,5)*, *byloja (bylo) (biloia PK4,2; bila PK60,14)*, [*bylojo*] : *bilti, bilsta, bilo* ‘kalbėti, byloti’ LKŽe.

1.3. Rezultatinės būsenos vedinių PK nėra daug – 8. Šios kategorijos deverbatyvai reiškia „rezultatinę veikėjo būseną, kaip jo paties atlikto veiksmo (vyksmo) padarinį“ (DLKG: 399), kitaip tariant, jie reiškia būseną, kuri yra veiksmo, nusakyto pamatiniu veiksmazodžiu, rezultata. Rezultatyvai PK padaryti su 2 darybos morfemomis – *-oti* ir *-ėti*, su kitokiomis priesagomis rezultatyvai lietuvių kalboje ir nesudaromi. Visi PK rezultatinės būsenos reikšmės deverbatyvai išvesti iš savaiminį veiksmažodį žyminčių pirminių veiksmazodžių. Tik vienas pamatinis žodis yra tranzityvinis pirminis veiksmazodis. Rezultatinės būsenos vedinius galima būtų perfrazuoti su žodžiu *būti*, pavyzdžiui, *gulėti* ‘būti atsigulusiam’, *juosėti* ‘būti apsijuosusiam’.

1.3.1. Šioje grupėje mišriojo tipo veiksmažodžių yra palyginti žymiai daugiau nei lygiaskiemenių. PK yra tik vienas lygiaskiemenis rezultatyvas *klaidėti* (*klaidet* PK114,7), [*klaidėja*], [*klaidėjo*]: *klysti, klysta, klydo* ‘klaidingai ką daryti, apsirikti’ LKŽe, žymintis ilgai trunkančią būseną.

1.3.2. Visi PK mišriojo tipo rezultatyvai priesaginio formanto neišlaiko esamajame laike, vienas deverbatyvas (*karoti*) gali turėti priesaginį variantą ir esamajame laike, tačiau PK nėra paliudyta esamojo laiko forma ir nežinoma, kokį tipą vartojo šio katekizmo autorius. Mišriojo tipo rezultatinės būsenos deverbatyvų PK yra 7:

- 5 su priesaga *-ėti, -i, -ėjo*: [*gulėti*], *guli* (*guli* PK153,21), *gulėjo* (*guleio* PK166,12): *gulti, -a, -ė* ‘visu kūnu kur nors dėtis’ LKŽe; [*juosėti*], *juosi* (*iuosi* PK88,13), [*juosėjo*] : *juosti, -ia, -ė* ‘juosta, diržą ar ką kita aplinkui rišti; supiti’ LKŽe; *sėdėti* (*fededams* PK169,12) *sėdi* (*sedi* PK151,7), *sėdėjo* (*fedeiom* PK223,17) : *sėsti, sėda, sėdo* ‘užimti sėdimą padėtį’ LKŽe; *tylėti* (*tilek* PK86,18), [*tyli*], [*tylėjo*] : *tilti, tyla, tilo* ‘darytis tyliam, tylesniam, menkai girdimam; nustoti kalbėti, rékti, triukšmauti’ LKŽe; [*vilkėti*], *vilki* (*wilki* PK88,12), [*vilkėjo*] : *vilkti, velka, vilko* ‘traukti ant kūno (drabužį), mauti’ LKŽe;
- 2 su priesaga *-oti, -o (-oja), -ojo*: [*kaboti*], [*kabo*], *kabojó* (*kaboia* PK112,21) : *kibti, kimba, kibo* ‘kabintis, segtis, lipti prie ko’ LKŽe; *karoti* (*karodams* PK120,27), [*karo (-oja)*], [*karojo*] : *karti, karia, korė* ‘kabinti’ LKŽe.

1.4. PK yra tik vienas akimirkos reikšmės deverbatyvas, lygiaskiemenis veiksmažodis *žvilgterėti* (*zwilkterek* PK71,7), [*žvilgterėja*], [*žvilgterėjo*] : *žvelgti, -ia, -ė* ‘kreipti akis, žvilgsnį, žiūrėti’ LKŽe. Jis žymi trumpą, staigų, silpną veiksmą, kaip ir apskritai visi šios darybos kategorijos vediniai lietuvių kalboje. Kitaip tariant, jis turi akimirkos ir mažiškos reikšmės. Šios kategorijos deverbatyvai daromi tik su priesagomis *-telėti, -terėti* ir darinio reikšmei neturi įtakos, su kuria iš šių priesagų jis sudaromas, nes *l* ir *r* kaitaliojimas tēra fonetinis.

PK paliudytų priesaginių vedinių iš veiksmažodžių daryba niekuo nesiskiria nuo šiandieninių tendencijų: kaip įprasta, gausiausia yra kauzatyvų grupė; kartotinių deverbatyvų veiksmažodžiai šalia pagrindinės reikšmės turi papildomų atspalvių; mišriojo tipo veiksmažodžiai rezultatinės būsenos kategorijai yra būdingesni nei lygiaskiemeniai. Kai kurie deverbatyvai – *aušyti, byloti, karoti, kentėti, kylėti, minėti, plėšyti* – šalia mišriojo tipo dabartinėje lietuvių kalboje turi ir lygiaskemenį. Iš PK aišku, kad *plėšyti* ir *kentėti* šiame šaltinyje vartojami tik kaip mišrieji: *Tegul io wifą turtą swetimi išpleša* PK87,20; <...> *kaip rubas baltos galwos ligą prygimtą kienciančios* PK242,11. Kad *aušyti* PK vartojamas kaip lygiaskiemenis, rodo šio veiksmažodžio būtojo kartinio laikas (*O tuo firdis žmoniu wifu ataufęs* PK156,17), kuris suponuoja, kad esamasis laikas irgi turės priesaginį elementą. Veiksmažodžio *byloti* esamojo laiko vartojimas PK įvairuoja: yra paliudyta ir priesaginė forma (*Biloia Ponas Diewas wifus tuos žodžius* PK4,2), ir nepriesaginė (<...> *kada bila tarnopi tawa* <...> PK60,14).

Septyni pirminiai veiksmažodžiai yra kelių vedinių pamatiniai žodžiai. Kai kurie vediniai, nors jų darybos pamatas vienodas, turi skirtingas priesagas ir priklauso skirtingoms darybos kategorijoms: *guldyti* (priežasties reikšmės vedinys iš *gulti*) / *gulėti* (rezultatinės būsenos reikšmės vedinys iš *gulti*); *keldinti* (priežasties reikšmės vedinys iš *kilti*) / *kylėti* (kartotinės reikšmės vedinys iš *kilti*); *klupdinti* (priežasties reikšmės vedinys iš *klupti*) / *klūpauti* (kartotinės reikšmės vedinys iš *klupti*); *puldinėti* (kartotinės reikšmės vedinys iš *pulti*) / *prapuldinti* (priežasties reikšmės vedinys iš priešdėlinio *prapulti*). Iš veiksmažodžio *nykti* yra išvesti net trys kauzatyvai: 2 lygiaskiemeniai deverbatyvai su *-inti*, tik vienas turi balsių kaitą (*naikinti*), kitas – ne (*nykinti*), bei priesagos *-yti* vedinys *nykyti*. Dar kelios kauzatyvų poros – *žudyti* / *žudinti* bei *ūgyti* ir *auginti* – irgi turi tą patį pamatinį žodį (*žūti* ir *augti*), tik skiriasi jų priesagos, kurios atspindi ir priesagos *-yti* išstūmimą priesaga *-inti* priežastiniuose veiksmažodžiuose.

2. BALSŲ KAITOS ATVEJAI

Išskirtinis deverbatyvų bruožas yra vedinių balsių kaita. Ji pasitaiko ir denominatyvų daryboje, tačiau itin retai ir dažniausiai šalia darinio su balsių kaita yra tos pačios reikšmės vedinys be balsių kaitos. Pavyzdžiui, šalia veiksmažodžio *lysinti* (*liesas*) vartojamas *liesinti*, kurio kamienas yra tokios pat struktūros kaip ir pamatinio žodžio (Jakaitienė 1974: 29).

Balsių kaita vieniems darybos tipams labiau būdinga, kitiems – mažiau, be to, ji gali apimti tik dalį darybos tipo žodžių. Tai greičiau pagalbinė darybos priemonė, padedanti skirti darinius nuo pamatinių žodžių (Urbutis 2009: 262–268). Be to, balsių kaita padeda numatyti, koku darybos formantu vedinys skiriasi nuo pamatinio žodžio. Manoma, kad tai yra informuojamoji morfonologinių kaitų funkcija (Akelaitienė 1997: 49).

Kai kurių PK deverbatyvų daryboje matyti balsių kaita. Nors nemažai kaitos atvejų yra priesagos *-inti* (*-inti*, *-ina*, *-ino*; *-dinti*, *-dina*, *-dino*) vediniuose (11 atvejų iš 33), bet procentaliai ji daug dažnesnė *yti* (*-yti*, *-o*, *-ė*; *-styti*, *-o*, *-ė*; *-dyti*, *-o*, *-ė*) vediniuose (12 atvejų iš 23). Kaip yra pastebėjusi Evalda Jakaitienė, alternacija dažniausiai ir vyksta visuose morfemos *-yti* variantų vediniuose, o dėsningiausia ji iteratyvuose, kai pamatinio žodžio *e* (ir mišriuosiuose dvigarsiuose), *ie*, *ei* vedinyje pakinta į *a* arba *ai* (Jakaitienė 1974: 30). PK tokių atvejų esama (*barstyti* : *berti*; *maldyti* : *meldė*), tačiau tokia alternacija dažnesnė priežasties vediniuose. Anot Gražinos Akelaitienės, lietuvių kalboje pati produktyviausia kaita ir yra *a* : *e* (Akelaitienė 1997: 50), tačiau PK deverbatyvuose tai neatsispindi – šiame šaltinyje tėra vienas toks atvejis. Balsių kaitos modelis, kategorijos, kuriose jų pasitaiko, ir apofonijos atvejų skaičius pateikiamas lentelėje.

Darybos morfema	Variantai	Baisių kaita	Darybos kategorija	Pavyzdžiai	Atvejų skaičius
-auti	-auti, -auja, -avo	ū : u	Kartotinės reikšmės vediniai	<i>klūpauti : klupo</i>	2
		an : en	Kartotinės reikšmės vediniai	<i>stangauti : stengė</i>	1
-inti	-inti, -ina, -ino	a : e	Priežasties reikšmės vediniai	<i>gadinti : gedo</i>	1
		am : im	Priežasties reikšmės vediniai	<i>gramzdinti : grimzdo</i>	1
		ą : į	Priežasties reikšmės vediniai	<i>grąžinti : grįžo</i>	1
		ar : ir	Priežasties reikšmės vediniai	<i>maršinti : miršo</i>	1
		ai : y	Priežasties reikšmės vediniai	<i>naikinti : nyko</i>	1
		an : en	Priežasties reikšmės vediniai	<i>skandinti : skendo</i>	1
		o : è	Priežasties reikšmės vediniai	<i>sloginti : slėgė</i>	2
	ū : au	Priežasties reikšmės vediniai	<i>ūginti : augo</i>	1	
	-dinti, -dina, -dino	el : il	Priežasties reikšmės vediniai	<i>keldinti : kilti</i>	1
		u : ū	Priežasties reikšmės vediniai	<i>žudinti : žūti</i>	1
-yti	-yti, -o, -ė	ar : ir	Priežasties reikšmės vediniai	<i>ardyti : iro</i>	1
		a : o	Kartotinės reikšmės vediniai	<i>blaškyti : bloškė</i>	1
		ū : au	Priežasties reikšmės vediniai	<i>ūgyti : augo</i>	1
		a : è	Kartotinės reikšmės vediniai	<i>kratyti : krėtė</i>	2
		ai : i	Kartotinės reikšmės vediniai	<i>raišyti : rišo</i>	1
	-dyti, -o, -ė	ir : er	Priežasties reikšmės vediniai	<i>girdyti : gerti</i>	2
		u : ū	Priežasties reikšmės vediniai	<i>žudyti : žūti</i>	1
		am : im	Priežasties reikšmės vediniai	<i>ramdyti : rimti</i>	1
		al : el	Kartotinės reikšmės vediniai	<i>maldyti : meldė</i>	1
	-styti, -o, -ė	ar : er	Kartotinės reikšmės vediniai	<i>barstyti : berti</i>	1

Darybos morfema	Variantai	Balsių kaita	Darybos kategorija	Pavyzdžiai	Atvejų skaičius
-ėti	-ėti, -i (-ėja), -ėjo	į : ę	Kartotinės reikšmės vediniai	<i>grįžėti : gręžti</i>	1
		ai : y	Rezultatinės būsenos vediniai	<i>klaidėti : klydo</i>	1
		y : i	Kartotinės reikšmės vediniai	<i>kylėti : kilo</i>	1
		y : i	Rezultatinės būsenos vediniai	<i>tylėti : tilo</i>	1
-oti	-ioti, -ioja, -iojo	a : é	Kartotinės reikšmės vediniai	<i>lakioti : lėkti</i>	1
		y : i	Kartotinės reikšmės vediniai	<i>byloti : bilo</i>	1
		a : i	Rezultatinės būsenos vediniai	<i>kaboti : kibti</i>	1
-telėti	-terėti, -terėja, -terėjo	il : el	Akimirkos reikšmės vediniai	<i>žvilgterėti : žvelgti</i>	1

Kai deverbatyvai sudaromi su priesaga *-inti* (ir *-dinti*), juose balsių kaita yra retesnė nei kad daryba be balsių kaitos, tačiau galima pastebėti tam tikrų tendencijų. Kai pamatiniame žodyje yra *u*, jis visiškai nekinta į *ū*, kaip kad yra priesagų *-auti* vediniuose (*budinti : budo; judinti : judėti; klupdinti : klupti; krutinti : krutėti; prapuldinti : prapulti; skubinti : skubėti; trukinti : trukti; trupinti : trupiti; tukinti : tukti*), nesvarbu, ar pamatinis žodis yra pirminis, ar mišriojo tipo veiksmazodis. DLKG rašoma, jog tik „priežastiniai priesagos *-inti* vediniai, kurių pamatinių žodžių šaknyse yra *e, i, y*“ (DLKG: 395) yra daromi su reguliaria balsių kaita, tačiau ir čia PK esama išimčių. PK yra paliudyta deverbatyvų, kuriuose, nors jų pamatiniai žodžiai turi *e* ir *i*, apofonija nevyksta: *deginti : degti; derinti : derėti; viskinti : viskėti*. Kaip minėta, dažniausia balsių kaita priesagos *-yti* ir jos variantų vediniuose. PK ji irgi dažna ir įvairi, tačiau kartais nevyksta, kai pamatiniai žodžiai turi *au* (*aušyti : aušti; pjaustyti : pjauti*, nors yra *ūgyti : augti*), *y* (*gydyti : gyti; vystyti : vyti*), *im* (*gimdyti : gimti*), *ul* (*guldyti : gulti*), *i* (*lipyti : lipti*), nors yra *raišyti : rišti*), *ė* (*plėšyti : plėšti*).

IŠVADOS

PK yra 80 deverbatyvų, jie sudaro 26 proc. visų šiame šaltinyje esančių priesaginių veiksmazodžių, jų yra kiek mažiau nei denominatyvų. Gausiausia yra priežasties reikšmės darybos kategorija, ji sudaro 56 proc. deverbatyvų. Antra pagal gausumą yra kartotinės reikšmės darybos kategorija (33 proc. deverbatyvų).

Kitos kategorijos yra ne tokios gausios: rezultatinės būsenos reikšmės vediniai sudaro 10 proc. visų deverbatyvų, akimirkos reikšmės vedinys – 1 proc.

PK deverbatyvai yra išvesti su tokiomis pagrindinėmis darybos morfemomis ir jų variantais: *-auti* (*klūpauti, -auja, -avo*); *-inėti* (*pritarinėti, -inėja, -inėjo, dėdinėti, -dinėja, -dinėjo*), *-inti* (*deginti, -ina, -ino, gramzdinti, -dina, -dino*), *-yti* (*aušyti, -o, -ė, guldyti, -o, -ė, barstyti, -o, -ė*), *-oti* (*kaboti, -o, -ojo; nešioti, -ioja, -iojo*), *-ėti* (*grįžėti, -ėja, -ėjo, gulėti, -i, -ėjo*), *-telėti* (*žvilgterėti, -terėja, -terėjo*).

Deverbatyvų darybos tendencijos šiame šaltinyje panašios į šiandienines. Dariausia PK deverbatyvų priesaga yra *-inti* ir *-yti* bei jų variantai. Priesagų įvairumu pasižymi kartotinės reikšmės darybos kategorija, joje taip pat gausiausia papildomų vedinių atspalvių, kurie priklauso nuo priesagos ir pamatinių žodžių reikšmės.

PK veiksmožodinių vedinių pamatiniai žodžiai dažniausiai yra intranzityviniai pirminiai veiksmožodžiai. Retais atvejais pamatiniu žodžiu eina mišrieji veiksmožodžiai (*derėti, judėti, kabėti* ir t. t.), esamojo laiko trečiajame asmenyje turintys *-a*, tačiau taip yra tik priežasties reikšmės darybos kategorijoje.

40 proc. deverbatyvų daryboje yra balsių kaita. Ji būdingiausia kartotinės reikšmės vediniams, ypač *-yti* priesagų. Rezultatinės būsenos kategorijoje apofonija dažnesnė priesagos *-oti* vediniuose nei *-ėti*. PK dažniausia yra *a : é* ir *y : i* balsių kaita – jų yra po 3 atvejus, po 2 balsių kaitos atvejus yra *ū : u*, *am : im*, *ar : ir*, *ai : y*, *o : é*, *u : ū*, *ir : er*.

Gana akivaizdus PK deverbatyvų balsių kaitos nereguliarumas. Pavyzdžiui, kaita *u : ū* šiandien yra būdinga priesagos *-auti* kartotiniams vediniams, taip yra ir PK. Tuo tarpu priežasties vediniuose tokia kaita apima tik dalį vedinių – plg. *žudinti : žūti* ir *rūdinti : rūdo, rūginti : rūgti*. Tai suponuoja mintį, kad nors veiksmožodžio variantas *žūdinti, -ina, -ino* (LKŽe) yra šalutinis, jis yra dėsningesnis. Taip pat PK reguliaru, kad vediniuose iš mišriojo tipo veiksmožodžių balsių kaita nevyksta. Ji nevyksta ir tais atvejais, kai kauzatyvų pamatiniai žodžiai yra mišrieji priesaginiai veiksmožodžiai. Galiausiai, nors alternacija dažniausia visuose morfemos *-yti* variantų vediniuose, kartais ji apima tik dalį vedinių (plg. *ūgyti : augti*, bet *aušyti : aušti, pjaustyti : pjauti; raišyti : rišti*, bet *lipyti : lipti*). Nors *-yti* vediniuose, kai pamatiniai žodžiai turi *i* ir *y*, alternacija nevyksta, ji pasitaiko kitų priesagų vediniuose (*naikinti : nykti, klaidėti : klydo; kaboti : kibti*).

LITERATŪRA IR ŠALTINIAI

Akelaitienė Gražina 1997: Morfonologinės balsių kaitos funkcijos. – *Baltistica* 32(1), 49–55.

Ambrazas Saulius 1993: *Daiktavardžių darybos raida. Lietuvių kalbos veiksmožodiniai vediniai*, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla.

- Arkadijev Peter, Pakerys Jurgis 2015: Lithuanian morphological causatives: A corpus-based study. – *Voice and Argument Structure in Baltic*, Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins, 2015, 39–97.
- DLKG – *Dabartinės lietuvių kalbos gramatika*, vyr. red. V. Ambrazas, 3-asis patais. leid., Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 1997.
- Gaidienė Anželika 2012: Vardažodinių veiksmažodžių su priesaga -(i)auti, priklausančių kategorinei reikšmei ‘būti tuo ar tokiam, kas pasakyta pamatiniu žodžiu’, daryba. – *Lietuvių kalba* 6. Prieiga internete: www.lietuviukalba.lt.
- GWJP – *Gramatyka współczesnego języka polskiego: Morfologia*, vyr. red. R. Grzegorzczkova, Warszawa: Państwowe wydawnictwo naukowe, 1984.
- Jakaitienė Evalda 1968: *Priesaginiai dabartinės lietuvių kalbos veiksmažodžiai*: filologijos mokslų kandidato laipsnio disertacija, Vilnius: Vilniaus valstybinis V. Kapsuko universitetas.
- Jakaitienė Evalda 1973: *Veiksmažodžių daryba (priesagų vediniai)*, Vilnius: Vilniaus universitetas.
- Jakaitienė Evalda 1974: Šaknies balsių kaita priesaginių veiksmažodžių daryboje eksikologija. – *Kalbotyra* 25(1), 29–36.
- Kruopas Jonas 1970: 1598 m. Merkelio Petkevičiaus katekizmo leksika. – *Lietuvių kalbotyros klausimai* 12, 83–154.
- Kuźmina Dariusz 2002: *Katekizmy w Rzeczypospolitej XVI i początku XVII wieku*, Warszawa: Wydawnictwo Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich.
- LKE – *Lietuvių kalbos enciklopedija*, par. K. Morkūnas, red. V. Ambrazas, 2-asis patiksl. ir papild. leidimas, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 2008.
- LKŽe – *Lietuvių kalbos žodynas I–XX (1941–2002)*, e. variantas, red. kolegija G. Naktinienė, J. Paulauskas, R. Petrokienė, V. Vitkauskas, J. Zabarskaitė, vyr. red. G. Naktinienė, Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 2008 (atnaujinta versija, 2017). Prieiga internete: <http://www.lkz.lt>.
- Meller Katarzyna 1984: O pieśniowej twórczości Jakuba Lubelczyka. – *Pamiętnik Literacki* 75(4), 151–175.
- Niedźwiedź Jakub 2008: Jan Kochanowski, poeta Litewski. – *Acta historica universitatis Klaipedensis* 16, 179–187.
- Otrębski Jan 1965: *Gramatyka języka litewskiego, II: Nauka o budowie wyrazów*, Warszawa: Państwowe Wydawnictwo naukowe.
- Pakalniškienė Dalia 2018: Intarpiniai ir sta kamieno denominatyvai senojoje lietuvių raštijoje: nominacija ir motyvacija. – *Res Humanitariae* 24, 61–101.

- Pakalniškienė Dalia 2019: 1759 metų „Ziwato“ denominatyviniai veiksmažodžiai. – *Res Humanitariae* 26, 8–36.
- Pakerys Jurgis 2005: *XVI a. Mažosios Lietuvos spaudinių mišriųjų ir priesaginių veiksmažodžių daryba*: daktaro disertacija, Vilnius: Vilniaus universitetas.
- Pakerys Jurgis 2006: Dabartinės lietuvių kalbos priesagos *-ėti* denominatyviniai stavyvai. – *Baltistica* 41(1), 67–86.
- Pakerys Jurgis 2011: Dabartinės lietuvių kalbos daiktavardinių veiksmažodžių priesagų ir jų pamatinių daiktavardžių kaitybės klasių santykis. – *Baltistica* 46(2), 271–288.
- Pakerys Jurgis 2011a: On Derivational Suffixes and Inflection Classes of Verbs in Modern Lithuanian. – *Lietuvių kalba* 5. Prieiga internete: www.lietuviukalba.lt.
- Pakerys Jurgis, Rimkutė Erika, Utkia Andrius 2012: Lietuvių kalbos denominatyviniai veiksmažodžiai ir greta jų vartojami pamatiniai žodžiai (tekstyno tyrimas). – *Darbai ir dienos* 58, 81–92.
- Pakerys Jurgis 2017: On the development of past habitual from iterative in Lithuanian. – *Baltistica* 52(2), 295–323.
- Pakerys Jurgis 2019: Periphrastic causative constructions in 16th–17th century Lithuanian. – *Baltistica* 54(2), 287–315.
- PK – *1598 metų Merkelio Petkevičiaus katekizmas*, Kaunas: Knygų leidimo komisija, 1939.
- Palionis Jonas 1967: *Lietuvių literatūrinė kalba XVI–XVII a.*, Vilnius: Mintis.
- Pociūtė Dainora 2000: Prigimties pančiai ar įstatymų laisvė: kai kurie Mikalojaus Daukšos *Postilės* „Prakalbos į malonųjį skaitytoją“ aspektai protestantų minties kontekste. – *Literatūra* 38(1), 23–31.
- Pociūtė-Abukevičienė Dainora 2005: Psalmės Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės giesmynuose. XVI amžius: nuo Nesvyžiaus katekizmo iki lietuviškųjų Merkelio Petkevičiaus vertimų. – *Literatūra* 47(1), 29–43.
- Smetonienė Anželika 2015: *Lietuvių kalbos priesaginiai veiksmažodžiai slavizmai ir hibridai (XVI–XVII a. LDK tekstuose)*: daktaro disertacija, Vilnius: Lietuvių kalbos institutas.
- Smetonienė Anželika 2016: *Slavizmai veiksmažodžiai ir slaviškos šaknies hibridai*. – *Acta Linguistica Lithuanica* 74, 68–88.
- Urbutis Vincas 2009: *Žodžių darybos teorija*, 2-asis leid., Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas.
- Zinkevičius Zigmas 1988: *Senųjų raštų kalba*, Vilnius: Mokslo.

Deverbatives in the Catechism of M. Petkevičius (1598)

SUMMARY

The language of M. Petkevičius' Catechism (CP) has undergone only fragmentary research and the system of verbs has not been investigated either. This article focuses on suffixed verbs deverbatives, i.e., derivatives from other verbs. All the non-recurring suffixed verbs have been selected and analyzed, i.e., prefixed derivatives were excluded if their forms of non-prefixed verbs are regular and there is no essential difference in their meaning only due to the prefix. More than 300 suffixed verbs were found in the CP. The Catechism contains 80 deverbatives and they comprise 26% of all the suffixed verbs in this source. Their number is smaller than that of denominatives.

The CP is a small-volume source but derivatives of four categories of deverbative formation can be identified in it: derivatives of causative, iterative, resultative state and momentive meanings. The category of causative derivation is the most numerous and makes up 56% of all the deverbatives. The second largest category includes iterative derivatives, which makes up 33%. Fewer derivatives were found within the categories of resultative state derivatives (10%) and momentive derivative (1%).

Derivation of deverbatives is more complex than that of denominatives because the vowel change in the derivation of verbs is frequent. The vowel change was identified in 40% of all the deverbatives in the CP. The highest percentage of the expression of vowel change is characteristic of derivatives of iterative meaning, particularly with suffixes *-yti*. The cases of apophony in the CP are rare, the vowel change occurs only in a part of derivative words and is of the irregular character.

Įteikta 2020 m. spalio 29 d.

ANŽELIKA SMETONIENĖ

Lietuvių kalbos institutas

Petro Vileišio g. 5, Vilnius LT-10308, Lietuva

anzelika.smetoniene@gmail.com